

Pia Fris Laneths båltale

Taler

Pia Fris Laneth
Forfatter

Dato

23. juni 2019

Sted

Rønnebæksholm

1 I slutningen af juli 1852 spadserede en ung kvinde på stierne her ved
Rønnebæksholm. Hun øvede sig på at holde tale. Det var snart to år siden, at
den danske hær slog slesvig-holstenerne i danmarkshistoriens største slag ved
Isted. Nu skulle de faldne mindes, og sejren fejres med en folkefest på
5 kampdagen den 25. juli. Festkomiteen havde sikret sig flere af tidens
berømtheder som hovedtalere, blandt andre et par af Grundlovens fædre:
Digterpræsten Niels Frederik Severin Grundtvig og Carl Ploug, digter og
redaktør af avisen Fædrelandet samt Peter Rørdam, en populær bondepræst i
Mern. Da festdagen nærmede sig, rygtedes det, at Mathilde Fibiger også ville tale
10 ved mødet. Det var en sensation! Aldrig før havde en kvinde talt ved et
offentligt møde. Og så netop denne kvinde – bare 21 år, berømt og berygtet for
at have skrevet romanen Clara Raphaels breve.

Mathilde Fibiger var den første i Danmark, som i romanform agiterede for
15 Damernes Emancipation, som hun kaldte det. Hun skrev i en tid, der var
gennemsyret af det akademiske borgerskabs og bondestandens oprør mod
enevælden, den glødende nationalisme i treårskrigen – 1848-51 – og
Grundlovens indførelse af borgerlige frihedsrettigheder. Den unge forfatterinde
berusede sig i liberalismens idé om det enkelte menneskets ret til søge sin lykke
20 gennem at udvikle sin personlighed og intellekt. Tankens frihed måtte også
gælde kvinder, mente hun. Den idé kom til at koste hende dyrt.
Mathilde Fibigers roman er bygget op som hovedpersonens 12 breve til en
veninde. Romanens hovedperson, Clara, ligner sin forfatter til forveksling. Hun
er privatlærerinde i provinsen – og her bringer utålmodigt politik og litteratur
25 på banen ved middagsbordet og ved sammenkomster i omgangskredsen. Men
Clara finder ingen genklang – kun løftede øjenbryn og hovedrysten over sine
interesser og snaksalighed.

I et let og livligt sprog lader Mathilde Fibiger Clara udfolde sine skarpe

30

iagttagelser af, hvordan moral og konventioner holder kvinder indespærret i et åndeligt fattigdomsfængel, og fra brev nr. 3 runger et ulykkeligt skrig gennem historien:

35 ”For første gang i mit liv føler jeg sorg over at jeg ingen mand er. Hvor fattigt og indholdsløst er ikke vort Liv imod deres? Er det med rette at de halve Mennesker er udelukkede fra al åndelig beskæftigelse? Eller har virkelig Vorherre skabt os af ringere Stof end mændene?”

Mathilde Fibiger krævede hverken stemmeret, ret til uddannelse eller arbejde.
40 For hende var kernen i ”damernes emancipation” kvindens ret til udvikle sin ånd og sit intellekt på lige fod med mænd. Eller snarere er det kvindens pligt – hun skriver i Clara Raphael, at ”Gud i hvert menneske har villet udtrykke en guddommelig idé og en særskilt i hver.”

Nutildags lyder det ikke af meget, men det var uhyre radikalt tænkt i en
45 tidsalder, hvor idealkvinden var hustru, mor og sin mand underdanig; hvor kvindens livsopgave var at pleje sin mand som en potteplante, så han kunne udfolde sine potentialer bedst muligt, og dertil at opdrage sine drenge- og pigebørn til at betragte dette forhold mellem kønnene som naturligt.

50 Derfor var bogens slutning så provokerende: Mathilde Fibiger lader Clara forelsker sig i en ung, smuk og klog baron. De hede følelser er ved at føre hende bort fra sit religiøse livsprojekt, nemlig at udvikle det frø af ånd og intellekt, Gud har sået i hende – det ved Clara jo er umuligt for gifte kvinder – og for at få det hele til at gå op, lader Mathilde Fibiger de to elskende forenes i et broder-
55 søsterligt ægteskab.

Romanen vakte almindeligt ramaskrig og en længere litterær fejde. Flertallet af anmeldere var rent ud forargede både over emancipationskravet og cølibatægteskabet – begge dele var i modstrid med både Guds vilje og naturens orden.

60 Mathildes familie blev opbragt over, at hun havde udgivet en roman uden deres vidende, så hun blev hentet hjem fra sit lærerindejob på Lolland, og anbragte hos en farbror. Her mødte hun Grundtvig, som havde anmeldt romanen rosende, og Grundtvigs hustru, Marie Toft, som ejede Rønnebæksholm – en arv fra hendes første mand. Marie Toft var en klog og viljestærk kvinde – og
65 havde som andre enker personlig myndighed og råderet over sin formue. Hun drev godset eksemplarisk, og var landbrugspolitisk fremsynet, tilbød eksempelvis tidligt godsets. fæstebønder deres gårde til arvefæste, og senere til selveje

Da den offentlige blæst om romanen havde lagt sig, tillod Mathilde Fibigers storebror Axel, der var hendes værge, hende at bo hos ægteparret på Rønnebæksholm i nogle måneder.

75 Og det var her, at Grundtvig opfordrede Mathilde til at kaste sig ud i vovestykket med den offentlige tale ved mindefesten i Næstved, og derfor travede hun nu af sted og forberedte sig på begivenheden ved at tale højt for sig selv, skovens fugle og markens dyr.

80 Snart løb rygten, og det nåede Mathildes familie. Hendes søskende tog affære som om, der var en naturkatastrofe under opsejling; de anså rent ud Mathilde for at være utilregnelig. En bror skrev til festkomiteens formand, og nedlagde på familiens vegne forbud mod talen, Axel og storesøster Ilja skrev til henholdsvis Grundtvig og Marie og bad dem hindre Mathilde Fibiger at forlade Rønnebæksholm.

85

Men det ønske kom de ikke langt med. I sit svar understregede Marie Toft, ”at hverken Grundtvig eller jeg anser os for berettigede til at lukke Deres søster inde.”

90 På trods af støtten fra sine indflydelsesrige værtsfolk fik Mathilde Fibiger aldrig lov til at holde sin tale for andre end markens dyr og fugle. I samme øjeblik hun besteg festens talerstol, gik et stort mandfolk, godsejeren fra Flensborggården, hurtigt bag om ryggen på hende, og med et rask tag om hendes smalle liv løftede han hende ned på jorden. Dér stod hun så til spot for festens deltagere.

95

Om nogen – for eksempel Grundtvig – gjorde indsigelser mod denne håndfaste behandling af en ung kvinde med høje frihedsidealer, melder historien intet om.

100 Mathilde Fibiger er en af danmarkshistoriens heltinder. I en tid, hvor både gifte og ugifte kvinder var personligt og økonomisk umyndige, insisterede på at klare sig selv økonomisk, og selv bestemme, hvor hun boede, og hvilket arbejde hun tog. Hendes storebror og værge insisterede på, at det bestemte han. Til sidst så Mathilde ingen anden udvej end at true ham med de magtesløses våben: ”Fra den tid af, da du kan have dette brev, begynder jeg at sulte mig; hvis jeg ikke skal
105 sulte ihjel, må jeg snarest muligt have dit klart og tydeligt affattede skriftlige samtykke til min plan. Du kan ikke gøre regning på at få Grundtvigs til at hindre det. De ville ikke anvende, og de tåler heller ikke, at nogen vil øve vold

imod mig, så længe jeg er hos dem. ”

110

”Nu skal vi se, om ikke den stærkeste bliver mig, skønt jeg er svagest; thi jeg kæmper for min frihed, der er mig kærere end livet!”

Så fik Mathilde Fibiger sin vilje. Ung, umyndig, men egensindig, modig og viljefast klarede hun sig selv, i de første år på sultegrænsen som skjortesyerske, senere hjalp indflydelsesrige mænd hende til en uddannelse som Danmarks første kvindelige telegrafist og ansættelse første kvindelige statstjenestemand. Og bemærk, hvor mange mænd, der hjalp hende –kampen for ligestilling mellem kønnene har nemlig altid stået mellem demokratiske kvinder og mænd mod udemokratiske kvinder og mænd.

115 Balladen om Mathilde Fibigers festtale og hendes vanskeligheder med at få lov til at leve et selvstændigt liv, viser i hvor lille grad Grundlovens frihedsrettigheder til at tale, og tænke og tro og leve som man vil omfattede kvinder.

120 Men det gik trinvist fremad, og i 1925 var der stort set opnået formel ligestilling i politik, i retten til uddannelse og i ægteskabet, hvor gifte kvinder i 1922 langt om længe fik forældreret til de børn, de fødte i ægteskabet, på lige fod med faren.

Men oldnordiske tankemønstre blev ved præge mentaliteten, og det mærkede jeg selv som barn og ung.

130

I slutningen af juli 1969, altså for snart 50 år siden, rejste amerikanerne ud i rummet for at plante Stars and Stripes på månen. Neil Armstrong satte foden på det ukendte land med ordene: ’et lille skridt for mig, men et gigantisk spring for menneskeheden’. Jeg var 12, så det på sort-hvidt fjernsynsom et eventyr helt i forlængelse af mine yndlingsbøger: Ivanhoe, De Tre Musketerer og En verdensomsejling under havet.

135

Så snart jeg kom i skole, overtalte jeg sammen med nogle kammerater vores geografilærer til at tale om månerejser. Han var lige så fascineret som os og fortalte malende om vores solsystem og rumfartsprogrammet. Men en vigtig ting kom han slet ikke ind på, så jeg stak fingeren i vejret og spurgte undrende: ”Hvorfor er der ingen kvindelige astronauter?” Så lagde han cerutten i tavlens kridtrende – jo, dengang måtte lærerne ryge i klasseværelset! – lænede sig ud over katederet, rømmede sig, og sagde med alvor i stemmen: ”Det er, fordi kvinder har menstruation”.

145

Jeg kan stadig mærke skammen stiger op i kroppen. Menstruation var ikke noget, man nævnte når der var drenge tilstede. Med en enkelt sætning satte han,
150 min beundrede lærer, mig uden for den store spændende verden sammen med mine veninder, vores mødre, tanter og lærerinder. Pludselig gik det op for mig, at det var drengekammeraterne i klassen, der skulle være opdagelsesrejsende, musketerer og astronauter – selvom mange af dem var ikke nær så gode til matematik og geografi, som jeg og mine bedste veninder.

155

Jeg hævnedede mig ved at glemme min geografilærers navn, men har ofte sendt ham en knytnæve i tankerne - som da jeg løb et maraton i 1986 ... med menstruation. Det var blot fire år efter, at den Olympiske komité endelig gav kvinder lov til at løbe maraton til de olympiske lege.

160

Senere i livet har jeg brugt geografilæreren som argument overfor folk, der hævder, at verden ikke bliver bedre, fordi der kommer en kvindelig statsminister, professor, biskop eller kvinder på andre magtfulde poster i samfundet. "De fører jo samme politik som mænd," lyder argumentet.

165

Ja vist. Men derfor er verden nu alligevel blevet bedre for 12-års piger, som i dag har udkig til voksne kvinder, der har rokket alvorligt ved antagelserne om, hvilke grænser biologien sætter for kvinders livsudfoldelse.

Min mor – hun hed Lilly – tilhørte sidste generation, som blev opdraget med, at
170 kvindens mål og pligt i livet er at holde hjemmet skinnende, ungerne vandkæmmede og manden så tilfreds, at han villigt går på arbejde og henter en løn hjem, der kan forsørge familien.

I 1960 var der i Danmark 860.000 hjemmegående husmødre, der blev forsørget
175 af deres mand. 30 år senere i 1990 var arbejdsstyrken steget med 800.000 personer – de 700.000 var kvinder. Og så skiftede forestillingen om den perfekte kvinde og det ideelle kvindeliv. Ægteskabet holdt op med at være 'den bedste sociale elevator for kvinden', som sociologiprofessor Svalastoga skrev i 1959. Det var en revolution.

180

I dag er kvinders sociale anseelse hovedsagelig afhængig af deres status på arbejdsmarkedet, uanset om de er gift eller ej. Ingen forældre råder nu til dags deres pigebørn til at finde sig en god forsørger, en god uddannelse, så man kan forsørge sig selv – og børnene, hvis man engang bliver skilt – er et meget bedre
185 råd.

Samtidig har forældreskabet ændret sig; bortset fra bilernes omfang er den største ændring i gadebilledet de mange mænd med børn i barnevogne, i bæreseler, på cykler og ved hånden. Det så man kun meget sjældent, da jeg var barn.

Ændringerne i forholdet mellem mænd og kvinder er gået hurtigt, ofte hurtigere end følelserne har kunnet følge med til, og med mellemrum bølger længslen efter gamle dages mere skarptskårne kønsroller.

195

Nostalgien afspejler kvindebevægelsens evige dilemma: Ligesom andre store revolutionerende bevægelser, har kvindebevægelsens selvforståelse været, at feminismen bevæger samfundet fra undertrykkelse mod frigørelse, fra ufornuft mod fornuft, fra mørke mod lys - kort sagt, at de ændrede kønsroller, og frem for alt kvindernes indtog på arbejdsmarkedet, er et ubetinget historisk fremskridt.

Og den selvforståelse giver problemer: For hvordan kan det moderne familieliv med fuldtidsarbejde og børn, karriere og hus- og havearbejde kaldes et fremskridt, når det indimellem gør så ondt, at mange får lyst til at træde et par skridt tilbage i tidsmaskinen?

Hvis man kaster et blik i statistikkerne, er der en påfaldende samtidighed i stigningen af antallet af mennesker, der er ramt af alvorlige stress-sygdomme, antallet af skilsmisser og utilpassede børn – og så det forhold, at danskere gennemsnitligt bruger flere timer dagligt på løn- og husarbejde end for 20, 30, 50 år siden. Tid, der tidligere blev brugt på socialt samvær med familie, venner og naboer.

Sådanne statistikker råber på en kulturkamp, som sætter menneskers hverdagsliv i centrum.

For det er da paradoksalt, at økonomerne pukker på, at vi danskere skal arbejde mere for at få råd til velfærd, mens undersøgelse på undersøgelse viser, at flertallet af danskerne synes, at mere fri tid er det største velfærdsgode.

Hører I det, derinde i regeringsforhandlingerne på Christiansborg? Den nostalgiske længsel efter gammeldags familiemønstre afspejler også, at moderne mandlighed og kvindelighed ofte opleves som i strid 'naturens orden'.

Den største erkendelse, jeg har fået gennem arbejdet med at skrive danmarkshistorie ud fra kvinders perspektiv, er, at naturen, dvs. kvinders og mænds biologi, altid er blevet brugt konservativt som argument mod kvinders frigørelse og ligestilling mellem kønnene.

230 I dag er kønnet i langt mindre grad en spændetrøje end for 100 eller 50 år siden, men der flourer stadig mange myter om ægte kvindelighed og ægte mandlighed, som gør os til kopier af idealforestillinger, i stedet for originale personligheder. Og de myter skal vi i fællesskab blive ved med at punktere, så vi hver især får plads til at være og udfolde os, som vi er.

235

Mathilde Fibiger indledte kampen på kvindernes vegne – og livet kan kun blive mere mangfoldigt og rigt ved at fortsætte på alles vegne. Vi kan kun undgå moderne heksejagte, racistiske og sexistiske hetzbølger, shitstorme og mobbeofre, ved at efterleve den frihedstanke i Grundloven, som berusede

240 Mathilde Fibiger:

Du kan tænke og tale og tro og leve som du vil – så længe du ikke sætter din nabos frihed på spil.

Rigtig god skt. Hans aften til jer alle.

245

Kilde

Originalt manuskript

Tags

Båltale

250

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/pia-fris-laneths-baaltale-2019>

255

260